

УДК 355.45

Завада Х. В., аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства ЛьвДУВС

Проблемні питання визначення поняття інтересів України у сфері державної безпеки

Розглянуто основні законодавчі особливості пов'язані із визначенням і формуванням обсягу поняття інтереси України у сфері державної безпеки. Висвітлено проблемні аспекти дослідження вказаного поняття через аналіз наукових напрацювань та положень чинного законодавства. Дано визначення понять «національна безпека», «державна безпека». Визначено засади внутрішньої політики держави у сфері національної безпеки через аналіз положень чинного законодавства. Встановлено основні реальні та потенційні загрози інтересам України у сфері державної безпеки. Враховуючи динаміку наукових поглядів та соціально-правові чинники запропоновано науково обумовлене визначення понять «державна безпека» та «інтереси України у сфері державної безпеки». Визначено самостійний об'єкт поняття «державної безпеки». Зроблено висновок про те, що поняття «національна безпека» є невід'ємною структурною одиницею поняття «національні інтереси» і не може вивчатись окремо без прив'язки до останнього. Здійснено аналіз поняття «національні інтереси» та зроблено висновок про синонімічність понять «інтереси України» та «державні інтереси». Встановлено перелік життєво необхідних інтересів держави, а також визначено об'єктивну і суб'єктивну сторони державних інтересів. У результаті проведення наукового дослідження законодавчих положень та наукових напрацювань, що стосуються визначення змісту та обсягу поняття інтересів України у сфері державної безпеки, визначено найважливіший критерій національної безпеки - дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, групи, суспільства та держави і їх взаємна відповідність у забезпеченні безпеки.

Ключові слова: державна безпека, національна безпека, інтереси держави, інтереси України у сфері державної безпеки.

Рассмотрены основные законодательные особенности связанные с определением и формированием объема понятия интересы Украины в сфере государственной безопасности. Освещены проблемные аспекты исследования указанного понятия через анализ научных работ и положений действующего законодательства. Дано определение понятий «национальная безопасность», «государственная безопасность». Определены принципы внутренней политики государства в сфере национальной безопасности через анализ положений действующего законодательства. Установлены основные реальные и потенциальные угрозы интересам Украины в сфере государственной безопасности. Учитывая динамику научных взглядов и социально-правовые факторы предложено научно обусловлено определения понятий «государственная безопасность» и «интересы Украины в сфере государственной безопасности». Определены самостоятельный объект понятие «государственной безопасности». Сделан вывод о том, что понятие «национальная безопасность» является неотъемлемой структурной единицей понятие «национальные интересы» и не может изучаться отдельно без привязки к последнему. Осуществлен анализ понятия «национальные интересы» и сделан вывод о синонимии понятий «интересы Украины» и «государственные интересы». Установлен перечень жизненно необходимых интересов государства, а также определены объективную и субъективную стороны государственных интересов. В результате проведения научного исследования законодательных положений и научных работ, касающихся определения содержания и объема понятия интересов Украины в сфере государственной безопасности, определены важнейший критерий национальной безопасности - соблюдение баланса жизненно важных интересов личности, группы, общества и государства и их взаимное соответствие в обеспечении безопасности.

Ключевые слова: государственная безопасность, национальная безопасность, интересы государства, интересы Украины в сфере государственной безопасности.

The main features of the legislation relating to the formation of the concept and the interests of Ukraine in the sphere of national security. Deals with the problematic aspects of the study said the concept through the analysis of scientific developments and the current legislation. Given the definition of "national security", "national

security.” Defined principles of internal policy in national security through the analysis of the current legislation. The basic real and potential threats to Ukraine’s interests in the sphere of national security. Given the dynamics of scientific views, social and legal factors caused by the proposed scientific definition of “national security” and “the interests of Ukraine in the sphere of national security.” Independent object defined the concept of “state security.” It is concluded that the concept of “national security” is an essential building block of the concept of “national interest” and can not be studied separately without reference to the latter. The analysis of the concept of “national interest” and concluded synonymy concepts of “Ukraine’s interests” and “national interests”. Established a list of vital interests of the state, and also the objective and subjective aspects of public interest. As a result of scientific research legal provisions and scientific developments relating to the definition and content of the concept of Ukraine’s interests in national security, the most important criterion defined national security - balancing the vital interests of the individual, group, society and the state and their mutual correspondence in the security .

Key words: state security, national security, national interests, the interests of Ukraine in the sphere of national security.

Актуальність. Аналіз ієрархії потреб людини за відомою теорією мотивації дозволяє стверджувати, що безпека є однією з найважливіших первинних потреб після потреб у їжі, одязі, помешканні, що відносяться до фізіологічних. Незважаючи на те, що безпека не є чимось предметним (матеріальним), це своєрідна характеристика і необхідна умова життєдіяльності та життєздатності об’єктів реального світу. У даному випадку мова йде про людину, суспільство, державу. Тому це цілком конкретна категорія, що має за мету захист та просування життєвих інтересів людини, суспільства, держави.

З огляду на сучасний стан розвитку зовнішньополітичних відносин України, недостатності врегулювання на законодавчому рівні питання інтересів України у сфері зовнішньої безпеки пропонуємо дослідити поняття «інтереси України у сфері державної безпеки», «державна безпека» з врахуванням вже існуючих незначних наукових напрацювань, що стосуються вказаної проблеми.

Стан дослідження. Дослідження питання державної безпеки та інтересів України у цій сфері – дуже важливий напрям наукової діяльності з погляду становлення і розвитку загальнодержавної системи забезпечення державної та національної безпеки. В сучасній науковій літературі не достатньо приділено уваги питанню дослідження інтересів України у сфері державної безпеки. Крім того, в чинному законодавстві існує велика кількість прогалин, суперечностей, що потребують якнайшвидшого усунення, зважаючи на непрості умови розвитку нашої держави в період ведення війни.

Один із ключових напрямів дослідження – визначення поняття «державна безпека», над яким працювали такі відомі вчені як Л. Григорян, Ю. Булігін, М. Карпушин, П. Коршиков, Ю. Долгополов, сучасні С. Селіванов, С. Гордієнко, О. Бєлов, В. Картавцев, М. Потєбєнко, В. Гончаренко та ін.. Питання визначення змісту та обсягу поняття «інтереси України у сфері державної безпеки» у свою чергу потребує детального вивчення.

Мета. Висвітлити проблемні аспекти дослідження змісту та обсягу поняття «інтереси України у сфері державної безпеки» через аналіз наукових напрацювань та положень чинного законодавства України.

Виклад основних положень. Поняття «безпека» через доступність розуміння на інтуїтивно-побутовому рівні вживається досить широко. Але його суть та зміст у науковому плані повною мірою ще не досліджені та не визначені. Так, до цього часу

відсутня цілісна теорія забезпечення безпеки України у різних сферах її життєдіяльності: державній, економічній, соціальній, політичній. Доказом цього є наявність дискусій та різних підходів щодо визначень та розуміння таких базових понять, як «національні інтереси», «національна безпека», «воєнна організація держави», та інших критеріїв і методів оцінки безпеки, принципів побудови ефективного механізму забезпечення безпеки, характеристик можливих небезпек та їх структуризації.

«Суть безпеки полягає в тому, що її потрібно розглядати як соціальну систему, усі складові якої взаємопов'язані» [14] таке широке тлумачення безпеки ускладнює розуміння та тлумачення категорій безпеки, тому існує необхідність визначити конкретний зміст досліджуваного поняття, зважаючи на те, що й досі немає чіткої, загально визначеної дефініції поняття та розбіжності між науковими школами та окремими дослідниками.

Домінуючі наукові підходи пропонують тлумачити безпеку як «рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, а також суспільства, держави, довкілля від реальних або потенційних загроз, що їх створюють антропогенні чи природні чинники». Крім того, «розрізняють воєнну, екологічну, економічну, інформаційну, пожежну, політичну, продовольчу, радіаційну, соціальну, технічну, транспортну, фінансову, ядерну безпеку» [9, 385]. Важливе місце в системі політики будь-якої держави займає національна безпека.

В межах «реалістичної» традиції (Е. Азерт, Ч. Мур) національну безпеку визначають як «фізичний захист держави від зовнішніх насильницьких загроз переважно військового характеру», інші науковці в межах цієї ж традиції (П. Хат) визначають національну безпеку як «передумову того, що зовнішні військові загрози й різноманітні форми ядерного шантажу проти країни та її союзників (поширене стримування) можуть бути мінімізовані» [7].

У своїй науковій роботі Шипілова Л.М. зазначає, що національну безпеку слід «розуміти як необхідний і динамічний стан відносної невразливості держави, який визначає характер взаємодії з зовнішнім середовищем і забезпечується переважно спільними зусиллями зовнішньополітичних, силових і координаційних державних органів у спосіб використання різних засобів в умовах явного чи прихованого, прямого чи опосередкованого негативного впливу внутрішніх чинників на прийняття рішень у сфері забезпечення життєдіяльності і розвитку держави, а також системи забезпечення її безпеки» [14].

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до

створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [3].

Важливої уваги заслуговує визначення вказаного поняття у коментарі до Кримінального кодексу за редакцією М. Мельника та М. Хавронюка, де вказано, що державна безпека — це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, а також від терористичних та інших особливо небезпечних зазіхань з боку злочинних організацій, груп чи осіб [10]. Важливо звернути увагу на те, що в даному визначенні територія держави має чітко визначені кордони, тому термін «захищеність територіальної цілісності» поглинає термін «захищеність державного кордону».

Виходячи із наведених вище наукових та нормативно-правових положень, можна дійти висновку про те, що категорія національної безпеки структурно окреслюється як ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи (громадянина), суспільства (народу, нації) і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз або рівень відсутності таких загроз правам і свободам людини, базовим інтересам, цінностям суспільства та держави.

Під час визначення терміна «державна безпека» недоцільно обмежуватись лише юридичною інтерпретацією, адже це визначення має здійснюватись на стику юридичних і спеціальних дисциплін.

Об'єктами національної безпеки виступають людина і громадянин, суспільство та держава. Це означає, що функції національної безпеки безпосередньо спрямовані на захист конституційних прав і свобод людини та громадянина; духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних цінностей, інформаційного і навколишнього природного середовища і природних ресурсів суспільства; конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави.

В положеннях чинного законодавства України закріплено засади внутрішньої політики держави у сфері національної безпеки, до яких віднесено забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, а також своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах [4].

Законодавець визначив такі основні реальні та потенційні загрози інтересам України у сфері державної безпеки: розвідувально-підривна діяльність іноземних спеціальних служб; загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян; поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності; злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, поширення міжнародного тероризму; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.

Враховуючи динаміку наукових поглядів та відповідні соціально-правові чинники для подальшого обговорення пропонуємо таке визначення: державна безпека — стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших кримінально-протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб та життєво важливі інтереси України.

Оскільки особа, суспільство та держава утворюють разом самостійний об'єкт — націю, поняття «*національна безпека*» охоплює різні аспекти безпеки країни (державної, суспільної, особистої). Саме тому ми будемо вживати поняття державна безпека як таке, що безпосередньо вказує на самостійний об'єкт — державу.

Із аналізу вказаного вище законодавчого визначення можна дійти висновку про те, що поняття «національна безпека» є невід'ємною структурною одиницею поняття «національні інтереси».

Поняття інтереси України часто зустрічається в положеннях чинного законодавства України, проте немає ні нормативного, ні науково обґрунтованого його визначення.

Теоретичну розвідку варто розпочати із з'ясування значення поняття «інтерес». Існує, як мінімум, дві протилежні відповіді. Одні автори розуміють під інтересом явище об'єктивного порядку, процес формування якого не залежить від усвідомлення («Інтерес взагалі існує незалежно від того, усвідомлений він суб'єктом чи не усвідомлений!»). Інші дослідники вважають, що інтерес містить усвідомлення суб'єктом потреб і відповідних засобів їх задоволення, які існують в об'єктивній дійсності. На нашу думку, варто послуговуватись визначеннями даними в межах останнього погляду, який більш повно охоплює його діалектичну, суб'єкт-об'єктну сутність.

Категорія «національні інтереси» певною мірою кореспондується, на думку багатьох дослідників, з категоріями «індивідуальні», «загальнолюдські» і «державні» інтереси [11].

Національні інтереси реалізуються державою через державні інтереси, які можуть мати самостійний характер і не збігатися з національними інтересами (наприклад, інтереси уряду чи інших елементів влади — законодавчої чи судової — можуть відрізнятися від національних інтересів).

У свою чергу національні інтереси — це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток. Таке визначення поняття національних інтересів закріплене в чинному законодавстві України [3], з чого можна зробити висновок про синонімічність понять «інтереси України» та «державні інтереси», чим ми будемо послуговуватись в подальших дослідженнях для уникнення тавтології у формулюваннях. За своєю спрямованістю вони орієнтовані на забезпечення виживання та прогресивний розвиток і, певною мірою, лідерства особи, суспільства, держави. Тільки через призму реалізації та захисту національних інтересів можуть і повинні розглядатися проблеми створення системи національної безпеки, її головна мета, цілі, завдання, принципи функціонування, усі внутрішні параметри. При цьому особливе значення мають *життєво важливі національні інтереси* — це сукупність потреб, задоволення яких забезпечує саме існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства, держави.

Базовими життєво необхідними національними інтересами є: територіальна цілісність, державний суверенітет, намагання посісти гідне місце у світовому співтоваристві, добробут

громадян на основі забезпечення прав і свобод особи, а також усіх соціальних груп.

Існує три геополітичні рівні безпеки: міжнародний, регіональний і безпеки окремо взятої держави, що пов'язано із просторово-географічною взаємодією країн та народів. В просторово-географічному плані сфера державних інтересів не може обмежуватись національною територією — на неї впливають процеси, які розгортаються в різних регіонах ближнього і дальнього зарубіжжя. Усі ці фактори впливають відповідним чином на розуміння та визначення державних інтересів, на основі цього розрізняють внутрішню та зовнішню безпеку.

Державні інтереси опосередковують діалектичний, суперечливий взаємозв'язок інтересів суспільства та суб'єктів державної влади і виступають рушійною силою поступального розвитку форми держави як засобу соціальної інтеграції.

Конституція України як основний закон держави визначає зміст державних інтересів, шляхи і засоби їх здійснення, а головне — в правовий спосіб закріплює їх підпорядкування потребам та інтересам суспільства. Державні інтереси закріплюються не лише нормами Конституції України, а й нормами інших правових актів.

Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин тим, що основи перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

«Із врахуванням того, що «інтереси держави» оціночне поняття» [6], в кожному конкретному випадку існує необхідність його самостійного визначення з посиланням на чинне законодавство, на підставі якого обґрунтовується факт правопорушення.

Об'єктивну сторону *державних інтересів*, крім характеру суспільства, в якому вони формуються, визначають конкретно-історичні особливості самої держави, а це спрямованість її влади, форма правління та територіального устрою, політичний режим, рівень централізації та децентралізації, зовнішньополітичне середовище. Найбільш суттєвий вплив на зміст державних інтересів здійснює характер державної влади. Вона відзначається суперечливістю, з одного боку, координуючи суперечливу взаємодію особистих, соціально-групових інтересів, сприяє формуванню та здійсненню суспільних інтересів, а, з іншого, маючи якість відносно самостійної політичної організації, виражає інтереси пануючих особистостей і соціальних груп, забезпечуючи, в такий спосіб, проникнення їх одиничності та особливості в процес встановлення та реалізації загального.

Державні інтереси опосередковують діалектичний, суперечливий взаємозв'язок інтересів суспільства та суб'єктів державної влади і виступають рушійною силою поступального розвитку форми держави, насамперед, як засобу соціальної інтеграції. Історичні вектори цього розвитку: від деспотичної форми правління до розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, запровадження системи стримувань і противаг у взаєминах між різними гілками влади; від імперської організації території держави до моделі децентралізації системи державного управління, яка наближає центральну владу до інтересів і потреб національно-територіальних утворень, сприяє розвитку місцевого самоврядування; від тоталітарно-авторитарного режиму здійснення державної влади, до демократичного, де державний інтерес формується з урахуванням потреби зберегти суспільну єдність у розмаїтті потреб й інтересів всіх особистостей і соціальних груп.

Суб'єктивну сторону державних інтересів складає сукупне ідеальне відображення

комплексу потреб, пов'язаних з існуванням і розвитком держави, ідеологічними концепціями та уявленнями, психологічними почуттями та настроями суб'єктів державної влади, а також нормами права. Норми права займають особливе місце в зазначеній сукупності, не просто ідеально відображаючи певні потреби, але і відіграючи роль форми конституювання державних інтересів, забезпечуючи їх єдність, цілісність, стабільність, підпорядковуючи інтереси окремих органів та чиновників загальним потребам державного організму. В свою чергу, існування права неможливе поза державою, яка санкціонує та ухвалює ті чи інші соціальні норми, надає їм загальнообов'язковий, юридичний характер і гарантує їх виконання державним примусом. Право не зводиться лише до правотворчої волі держави: воно має відносну самостійність і може характеризуватися як особливий інститут соціального управління, внутрішні елементи якого зорієнтовані на підпорядкування єдиній логіці поступу всіх суспільних інституцій, організацій.

В контексті досліджуваної проблеми варто згадати і про відмінність державних інтересів від суспільних, що полягає в суперечливому відображенні загальносоціальних потреб, що здійснюється суб'єктами державної влади — індивідами та соціальними групами, які домінують у суспільстві і мають реальну можливість визначати напрямки і характер державної політики. З одного боку, будь-які панівні групи об'єктивно змушені координувати різні, протилежні особисті та соціально-групові інтереси і в такий спосіб відображати суспільні потреби, а з іншого — вони можуть підпорядковувати цей процес власним інтересам. Об'єктивною основою протидії соціального відчуження державних інтересів від суспільних є процес демократизації суспільного життя, подальше удосконалення механізмів участі жителів країни в процесі визначення змісту державної політики. «Суб'єктивною — розвиток правових форм державності у взаємозв'язку із зростанням об'єктивності, неупередженості, нарешті, науковості теоретичного знання про державу та її роль у суспільстві»[8].

Поняття «національна безпека» розглядається з двох позицій. Згідно першої національна безпека розглядається через призму «національних інтересів», що виявляється у вигляді деякого комплексу цілей. Конфлікт національних інтересів може розв'язуватись шляхом пошуку взаємоприйнятного балансу інтересів сторін.

Другий пов'язує національну безпеку зі системою базових національних цінностей як структурного, так і функціонального рівнів. У випадку конфлікту національних цінностей (конфлікт ідеологій, цивілізацій, релігійних догм) компромісу знайти практично неможливо, тому відбувається руйнування одних цінностей та заміна їх іншими. Це зрозуміло у тому випадку, коли «національні цінності» - це національні інтереси, які знайшли своє духовне або матеріальне закріплення в житті народу. Отже, в умовах становлення України перший підхід виправданіший як більш мобільний і гнучкий.

Висновки. Національна (державна) безпека — міждисциплінарна категорія, досліджувана в рамках таких наукових галузей як правознавство, політологія та соціологія, воєнні, економічні та інші науки. Це змушує досить широко тлумачити її зміст, тому загальноприйнятого чи хоча б достатньо усталеного визначення цієї категорії поки що не існує. Наука про безпеку поки що до кінця не оформилася, не отримала міцної теоретико-методологічної бази та стрункої структури. Про це свідчить велика кількість як нині існуючих визначень національної безпеки, так і предметних сфер, що принципово відрізняються одна від одної за семантикою предмету, загальним змістом тощо.

Саме тому в теорії права слід чітко окреслити зміст та обсяг поняття державна безпека та надати чіткості базовим категоріям вказаного поняття.

В результаті проведеного наукового дослідження пропонуємо таке визначення: державна безпека — стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших кримінально-протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб та життєво важливі інтереси України.

Найважливішим критерієм національної безпеки є дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, групи, суспільства та держави і їх взаємна відповідність у забезпеченні безпеки. Останнє — наріжний камінь національної безпеки, тому повинно перебувати в центрі уваги державної політики національної безпеки.

Особливої уваги заслуговує питання інтересів України у сфері державної безпеки у зв'язку із сучасним станом зовнішньополітичних відносин нашої держави. В чинному законодавстві немає чітко визначених поняттєвих категорій та ознак даного поняття, існує розмите його трактування, що ускладнює правозастосовну практику. В даній роботі ми вживаємо поняття «інтереси України» та «державні інтереси» як синонімічні поняття, і через законодавче визначення останнього можемо розкрити зміст поняття «інтереси України у сфері державної безпеки».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, офіційне видання від 23.07.1996р., № 30.
2. Кримінальний кодекс України // Голос України, офіційне видання від 19.06.2001р. № 107
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Голос України, офіційне видання від 22.07.2003 № 134
4. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» // Голос України, офіційне видання від 20.07.2010 № 132
5. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України // Голос України офіційне видання від 04.02.1997
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду // Офіційний вісник України, офіційне видання від 30.04.1999 № 15, стор. 35, код акту 7308/1999.
7. Бодрук, О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія / О. С. Бодрук. — К. : НІПМБ, 2001.
8. Бутченко Т.І. Сутність державного інтересу // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2008. - Вип. 35. - С. 36-45.
9. Енциклопедія Сучасної України. — К., 2003. — Т. 2.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / НЗ4 За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка - 7-ме вид., переробл. та допов. - К.: Юридична думка, 2010 - 1288 с.
11. Майборода О., Кириченко В., Римаренко Ю. Національний інтерес // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — С. 108 - 111.
12. Найдьорова В.В. Роль і місце особи в системі соціальних відносин (соціально-філософський аспект): Дис... канд. філос. наук: 09.00.03. — Х., 1999. — 191с.
13. Чуйко З. Д. Фактори забезпечення національної безпеки України в контексті євроінтеграції // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 1. - С. 426-434.
14. Шипілова, Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: Авторефер... к. політ. н.: 21.01.01 / Л. М. Шипілова. — К., 2007.